

G.Komoróczy Emőke

„A sors különös kegye, hogy közjük tartozhattam”

Győri László pályájáról és műveiről

1942. január 29-én született Orosházán; apja 30/40 holdas nagygazda volt, akit 1945 után kulákká nyilvánítottak. Kínkeserves évek vártak ez után a családra: kemény küzdelem a pusztá megélhetésért. Átélték-átszenvedték a Rákosi-korszak mélyszegénységét, a padlás-lesöpréseket; s az ötvenes években – hogy a négytagú család éhen ne pusztuljon – az apa egy Nógrád megyei bányában, Nagybátonyban vállalt karbantartói munkát, míg az anya – fiai segítségével – otthon küszködött a kerttel, földdel. Nem csoda, hogy az idősebb fiú (ifj. Győri Pál) 1956-ban disszidált (alakját öccse a *Piros-dresszes emlék* című versében idézi majd meg). A kisebbik fiú (a már ekkor költő-palánta László) továbbra is sokat segített otthon; még gimnazista éveiben is paraszti munkával töltötte a szünidőket. Az apa – más kiutat nem látván, az ötvenes évek végén belépett a termelészövetkezetbe, sőt kisvártatva ő lett az elnök; így fia „a kapa mellől” immáron akadály nélkül bejutott 1961-ben az ELTE Bölcsészkarára, magyar-könyvtár szakra. Itt aztán rátalált a hozzá hasonlóan lázadó szellemű társakra – a későbbi *Kilencekre* –, akik mindannyian „jobbítani” akarták a világot. Az ő körükben, a *Koczkás Sándor*, illetve *Török Endre* vezette alkotókörök vitáin, beszélgetésein, a kollégiumi eszmecserek légkörében s az akkortájt szerveződő Egyetemi Színpad előadásain érlelődött költővé.

Az Eötvös Collegiumban (amelynek már csak a neve emlékeztetett a hajdani Európa-léptékű fellegrárra) Ágh István volt a szobatársa, Bella István pedig a „szomszédban” lakott – így Győri László kapcsolatai az irodalmi élettel viszonylag korán kialakultak. Első verse az *Új Írásban* jelent meg (1964. nov.), majd a *Kortárs* is közölte tőle (1965. máj.). „Ekkortól lettem otthon ebben az országban, ekkortól éreztem: van jogom. Sokan voltunk lázadók, és nem kevesen a törtető” – vallja a *Csontos János*-készítette interjújában (*Együtt és külön*; a *Kilencek*, 1988; 8-14.p.). Ifjúi hévvel hittek az „emberarcú szocializmus” megteremthetőségében, s abban, hogy ez rajtuk /is/ múlik. Győri Lászlóban mindnyájukénál erősebb közéleti indulat élt: „Az utca és a föld” fiának tartotta magát, József Attila nyomán, nem kis büszkeséggel – közösséget vállalva a társadalom „alulra szorítottjaival”. Nem pusztán saját élethelyzetében, hanem a *társadalom egészében* gondolkodott. Érzékelt a közélet lelki-erkölcsi tisztátalanságát, s lázadt minden igazságtalanság ellen. Vizolygott az „alattvaló”-tudattól

(amit az egy Párt rákényszerített az értelmiség zömére); így a későbbiekben egyre inkább visszahúzódott a „szakmaiság” védőbástyája mögé.

Mielőtt a *Kilencek* közös antológiája, az *Elérhetetlen föld* megjelenhetett volna (1969), az ő első kötete már napvilágot látott a *Magvető Kiadónál* (*Ez a vers eladó*, 1968); Vas István kritikája hívta fel rá a figyelmet. Alkotói pályája mégis nehezen s csak későn bontakozott ki: második kötete (*Tekintet*) 1980-ban, majd utána viszonylag hamar a harmadik (*Laposkúszás*, 1984) – mindkettő a *Magvetőnél* látott napvilágot. Majd ismét hosszú hallgatás következett. Válogatott és újabb verseinek gyűjteményét (*Bizonyos értelemben*) a tatabányai *József Attila Megyei Könyvtár* adta ki 2002-ben. Majd ezt követte *A kései Éden* című prózai műve (*Noran K.* 2005).

Első kötetét „Nagy Imre kubikus, napszámos szegénylegény emlékének” ajánlja, „aki soha, egyetlen pillanatra sem jutott a független, boldog tanulás öröméhez”. Ars poétikáját a kötet élén álló *Dadogni, mondani* című vers fogalmazza meg: „Dadogni, mondani, / mi fáj, hosszasan hordani. / Kukorica-lanttal, bármivel / kiütni, hogy mi kell”. A társadalom perifériáján élők sorsát, gondjait szeretné magára vállalni; hozzájuk halálig elkötelezettnek érzi magát (*Hűség világa, Latin vitorla, Állapot, Síp, dob, Címváltozásos napilap* stb.). Ma már némileg anakronisztikusan és esztétikailag is hiteltelenül hangzik ez a közéleti hang; de *akkor* természetesnek tűnt (hiszen a társadalmi igazságosság *eszmei* alapjáról bírálta-támadta a konkrét valóságviszonyokat!). Maga a kötet-címadó vers félig-ironikusan, félig-lelkesülten érzékelteti e nemzedék kettős viszonyulását a korhoz, amelyben élnie adatott: egyszerre utasítja el, s tesz kísérletet formálására. Mindenképpen „használni” szeretne a világnak, a társadalomnak: „Az absztraktabb valóság igaz, / tudom; csak tudnám, hogy mi az. // De bízom: megismerhető, / s lesz bennem lélek és erő, / szíromból maggá válhatok. / Ki tudja, talán az vagyok!” Azonban idejekorán felismeri: mindez merő illúzió; így hát patetikus „kiáltása” fokozatosan átvált csendes iróniába: „Eladom géniuszomat, / hiába lobog. Csak tapogat”. A költészetre – éppúgy, mint a „világmegváltásra” – nincs „vevő” (*Ez a vers eladó*).

A vékonyka kötetben néhány időtálló költemény is akad; ezek egyéni hangütésükkel, kiérlelt költőiségükkel, nyelvezetükkel ígéretes tehetségre vallanak (*Különös világ, Udvar I.-II.*). Vasy Géza mindkettőt „antológia-darabnak” minősíti komplex kép-szerkezetük, kompozíciójuk okán; s úgy véli: az itt megjelent verseszmény teljeseedik majd ki a későbbiekben a költőnél, sokkal inkább, mint a „szabad-verses” közéleti hang (*A Kilencek*, 2002, 48.p.). Van néhány népdal-szerű vers is a kötetben, amelyek balladás hangvételükkel, gazdag képi világukkal tűnnek ki – a továbbiakban azonban e hangnemnek nem lesz folytatása. A *holdvivő bárány* a népmesékből lép elénk; a

versforma a legismertebb páros rímű, felező tizenkettes. Az ismertebb „fehér bárány”-motívummal szemben itt a szivárvány-hídon alá- s fellépegető, a nyájtól elköborló, de végül Istenhez visszatérő „fekete bárány” szerepel (aki az erős, a sárkányokat legyőző *Juhfijankót* szülte!). A fekete bárány szarvai közé kapja a holdat, s „ahogyan a gyertya hordozza a lángot, / úgy viszi a holdat, viszi a világot”. Az *Orosházi virágének* pergőbb ritmikájú, páros rímű, kétsoros felező nyolcasokból áll. Hangulatában egyik kedvelt népdalunk – a *Zöld erdőben, zöld mezőben* sétálgató, *zöld lábú, zöld szárnyú* – csoda-madarát idézi; de valami mély, rejtett bánat remeg a sorok között: „Ez a madár szólni tudna, / nem szólna, csak elbujdosna. / Elbujdosna sűrű nádba, / csak tipegne, sose szállna. // Csörét szárnya alá dugná, / lábát maga alá húzná. //...// De ha egyszer megszólalna, / elcsuklana, megfulladna”. Hasonlóképpen a kiszolgáltatottság, a magány fájdalma árad a *Gyöngybagoly*-ból is: „Fények sötétlenek, / ágakon áthajol, / mereven, réveteg / suhog a gyöngybagoly. / Esnie nem lehet, / vad hát amiatt. / Nincsen védtelenebb / annál, aki rab”. A *Tél* című szikárabb vers pedig egyértelműen, áttételek nélkül fogalmaz: „Állok befagyott kutaknál, / a kőlönc föltűzött koponya, / nézem a telet. //...// Megvesz az isten hidege, / otthonom sehol e tájon. / Szél hajkurász egy árva nyilatkozatot / végig a befagyott tanyákon”. S bár a szavak szintjén a költő „hisz, remél” (*Állapot*), valójában tisztában van vele: e fagyos világtól nincs mit várnia. Ezért /is/ „eladó” a vers! – s nyilván ezért hallgat el oly hosszú évekre...

A *második kötet* (*Tekintet*) még keserűbb, még reménytelenebb. A gyakorlati életben, könyvtárosként eltöltött másfél évtized (bármennyire szerette is pályáját), eltávolította a költő-léttől. A családalapítás nehézségei, két lányuk neveltetésének gondja, a „vidékiség” tudata, a magaskultúra fórumaitól való elzártság, az élményszegénység behatárolta látókörét. Olykor már-már szarkasztikus gúnnyal tekint önsorsára: „Hetek, hónapok múlnak el, / babrálgatok a könyv fölött. / Ez a szakmám – írja *Napló* című kompozíciójában. - Könyvtáros. Osztályvezető. Lesz ez máshogyan is, gondolom. / Pozícióból lebukom, / eltűnődni is lesz idő”. S az otthon? „Idegenség. / Múlnak – veszekszünk – az esték. / Apróságokon. Gyűlölet? / Szerelem? Dehogyan, dehogyan. / Ez csak a versben létezik”. A köznapi tevékenység szorítójából csak késő este szabadul - olvasólámpájánál elmereng: „Kinek a nevében élek / így? Talán a magaméban? / Művészeteket eluntam, / nem érdekel a költészet”. A megélhetésért vívott küzdelem feledtetni látszik a magasabb célokat, álmokat. A *Levél egy költőhöz* mintha maga-magának szólna; a válságból kijutni nem tudván, önmagát csitítja (önmegszólító vers): „Ne beszélj, hallgass, úgy lesz jó, /.../ úgy lesz tökéletes minden, ebben higgy, / aztán már ebben sem, / adj föl hitet, és add / föl a hit fonákját. /.../ Ne írj le semmit, ne is írj, eredj a pokolba!”. Belső kétségek

gyötrik: vajon milyen sors vár költeményeire? „Mi lesz ezekkel a befogott sorokkal? / Esőre áll, el is eredhet az eső / közeleg az ég már minden pillanattal, / hosszú, őszi füstbe bújhat az idő”. Félig reménykedve, félig szorongva kérdi: „Verseim, egyszer még elindulhatunk?” (*Kis elégia*).

Harminckettedik születésnapján szomorkás öniróniával néz szembe sorsával, mint egykor József Attila. Felméri az áthidalhatatlan távolságot maga és zseni-elődje között, s az ő hajdani születésnapjára visszautalva megfogalmazza: a halott előd örök, utolérhetetlen mérce az ő számára /is/. „Harminckét éves lettem én, / garázdaság e költemény - / a toll / bitor // merészség, mellyel meglopom, / ki élek, így, a holt lapon, / hevét, nevét. //...// Harminckét éves kivüle / nem lehet eztán senki se / élő / költő” (*Születésnapomra*). *Petőfi* című versét is valójában József Attilának szenteli: a XIX. század lánglelkű poétája újjászületett a XX. században, „egy ferencvárosi szobában”: „Szuszogott, / döfködött, / döfött, / és újra sírt, / mert újra megszületett”. Aztán mégis elnyugodott: vállalta sorsát, „az újra-tragikus életet”.

Győri Lászlót mind mélyebben foglalkoztatja a múlt: a szülőföld, a gyerek- s ifjúkori élmények- emlékek sora (*Juss, Füst, Kocsik, Az őszi kocsikon, Disznóölők, Végrehajtók, Sár* stb.). Úgy érzi: aki a Viharsarok szomszédságában nőtt fel, nem lehet hűtlen ehhez a vad, lázadó tájhoz, ahol a Maros „viharos, fekete árral” zúg, zúdul, s ahol „sötétebb minden és vadabb / Gazdag a gazda, gazdagabb / A szegény a legszegényebb / Minden vadabb és sötétebb”. Gyűlölve szereti ezt a tájat; érzi, hogy – bár életformát váltott – zsigereiben, a mélyek mélyén, örökre idetartozik. A *Viharsarok* a vérzivataros magyar történelem szimbóluma, éppúgy, mint Pesten a Vérmező. Hol verők, hol vertek voltunk; Dózsa és Werbőczy egyaránt bennünk él (amint azt már Ady megfogalmazta). E súlyos örökség vállalása elől senki, aki innen származik, nem menekülhet (*Tétel-ellentétel, Sebhely, Intarzia, Európa fölfedezése, A fehér közelít, Kalendáriumba, Szabadság, Nehéz a föld* stb.). Így hát költőnk is ráébred lassan-fokozatosan: számára nem a költészet fontos elsősorban, hanem az, hogy szembenézzen a maga, családja s népe múltjával-jelenével. „Költészet? Kő? Bolonság. Azt mondd ki csak, / másokban, magadban ki vagy és mi vagy.” (*Kő*). Immáron türelmesen hordozza terheit: „sarat, kőlöncöt, görcsöket, / bogáncsot, sorsot, származást, / ing rongyait, magzati mázt”; s nem menekül el a valóság elől (*Az esztétikum felé*).

A hosszú vidéki évek alatt némiképp meglazult társaival, a *Kilencekkel* való kapcsolata is. Mégis úgy érzi: „Én is ők vagyok. / Ők is én. Egymásban élünk. / *Kilenc* vagy száz? / Egy tán eltűnt, / vagy eltűnőben, / és vissza se fog / nézni ránk, a többire. /.../ Mi is eltűnünk, enyészünk”. De közös múltjukat eltörölni nem lehet:

„Voltam a gögös, az eltűrt, / a kiutasító befogadott,
// egyszóval a ti szekta-tagotok. / Ti pedig az enyém.
Együtt, / külön: aki magunkért élni fog” (*Te vagy a többi*).
Egykor, mikor még a lehetőségek birodalmában éltek,
mindannyian nagyra törő álmokat dédelgettek, de aztán
„bedarálódtak” a hétköznapiakba. Kapcsolatuk hosszú
időre inkább csak „informális” lett, akár a többi emberrel
(*Te meg ők*). Legközelebb ez idő tájt Péntek Imréhez állt
– akivel a vidékiségekben közös volt a sorsa. „Párizsba”
készültek egykoron (természetesen szimbolikus
értelemben: Ady Párizsába!) - s „Egerszegig” jutottak.
Élet helyett a könyvek maradtak nekik. „A versek a mi
változataink / a világra: várj, hogy kisimítsd / újra meg
újra te is a papírt” (*Egyútjárók* - Péntek Imrének).

A kötetben néhány derűsebb, s néhány /
új szerelemről árulkodó/ vers jelzi: Győri László élete
fordulóponthoz érkezett (*Kis himnusz, Cédula, Hóesés*).
1980-ban valóban elszánja magát a változtatásra:
felköltözik Pestre, ahol eleinte a Szabó Ervin Könyvtár
egyik fiókjában dolgozik, majd csakhamar a Központi
Sajtószolgálat kulturális rovatához kerül. Kapcsolata
a *Kilencekkel* ismét szorosabbá válik; az *Elérhetetlen
föld* II. antológiában (1982) újra szerepel, s ő szervezi
a csoport találkozóit. „*Kilencek*”-díjat alapítanak, saját
keresetükből adva össze a rávalót (1000-1000 Ft-ot, ami
akkor nem kis pénz volt!).

1983-ban elvált, majd újránősült; második
házasságából fia született. Úgy tűnt tehát: végre „révbe
ért”, átadhatja magát az alkotó munkának, s lesz néhány
nyugodt éve, megvalósítani régi terveit.

1984-ben újabb kötete jelenik meg
(*Lapokúsás*). Fülszövegében így összegezte:
„Lapokúsásban, földhöz lapulva éltem, írtam, ahogy
lehetett. A vers főnyeremény volt, de szinte észrevétlenül
olvadt a semmibe. Mégis írtam, mert hiszem, hogy a vers
megmenekít valamit ebből a világból. /.../ Sok fanyarság,
keserűség van a verseimben, olykor amilyen visszás
az életem”. Az „*átbaldogult*” időt színéről-fonákjáról
szemlélte mindig; ezért – mint írja – programszerűen
„kifordít” verseket, amelyek „eredetjükkel együtt épek
és egészek”. Tehát palimpszesztszerűen kell olvasni őket;
a két vers közötti játékmező adja ki „értelmüket”. Maga
a kötet-címadó, nagyon kifejező képvers a „végtelen”
matematikai jelét ismétli többszörösen, ami egyúttal a
„semmi”-re utal (fektetett nyolcasok egymásutánja). A
bevezető költemény pedig mintha ironikus sors-jelkép
lenne – minden erőfeszítés karikírozódik benne. A kecske
törekvése, hogy felkapaszkodjon a tetőre: nevetséges
és reménytelen. „A sziklákat akarta elérni? / De miféle
sziklákat akart elérni / az a kecske féluón az égbe?”
Mintha egész léte-lénye rossz tréfa lenne csupán (*A
kecskére ki emlékeznek?*).

A „kifordított versek” egy-egy jelentős költő
jelentős versének parafrázisára épülnek; ezzel Győri
László mintegy „elsajátítja”, magáévá teszi, s ironikusan
újraértelmezi az adott versvilágot.

A legizgalmasabb talán egy szomorkás-szép
Apollinaire-vers (*Búcsú*) átköltése Vas István gyönyörű
fordítása nyomán: „Letépem ezt a rozmaringot / már
tudhatnád az ősz halott / Többé a földön ezt a hangot
/ sohase hallhatod. /.../ A rozmaringot összetépem / ó
Guillaume hangszál / sötét virág a tűz a mélyen / csillogó
szén halál” (*Rozmaring*). Arany Jánosra két költemény
is visszautal: *A rongyforgató a Vándor cipóra*; az *Amíg
nem vagyok vak a Koldus-énekre*. József Attila *Mama*-
versét pedig a *Nemzett József Áronnal* kombinálva, mint
a Kárpát-medence magyarságának sors-élményét éli át:
„Lengett a jó legenda / hallgattam mint mesét / a Mama
mosta-mosta / Craiova szennyését. / Bukdácsolt József
Áron / fél-székely, fél-román / családja héthatáron / át
s hont lelt Craiován” (*Craiova*). Ugyancsak József Attilát
idézi a „*De szeretnék veled lenni* / kávéházban elmerengni
/ eszméid közt járni-kelni, / korholtatni, szerettetni” (*A
De szeretnék gazdag lenni* mintájára). A *Chanson de
prolétaire* pedig szarkasztikusán ráfelel a *Proletár dalra*:
„Van káposztánk görbe krumpink / piszkosan élünk
s meghalunk mind / parapamm paramm papamm /
piszkosan élünk s meghalunk mind /.../ Ől győzni fog
sosem gyászol / az akit a páty elpátyol / parapamm
paramm papamm / az akit a páty elpátyol”.

A legélesebb „kifordítás” mégis Szimonov
Várj reám c. versének parafrázisa: „Várj reám, s én
nem jövök, / hogyha vársz nagyon; / előttem a sárga
köd, / utánam, tudom, / szintén köd van, ködszínű.”
Ha akarna, se tudna jönni, hiszen: „a Don-kanyar is vár
énreám, / fegyvertelen, oktalan / vár a szép halál. /...//
Ha nem halok, várva vár / a koncepció. / Szívem, torkom
elszorul, / feszeng és szorong, / várd reám e régi-új /
szerencsés iszonyt”. Ez a kétféle halálnem (a hősi, avagy
a mártír) várt a legjobbakra a XX. században. Nem csoda
hát, ha *Kévekötel* című versében Tompa Mihály víziójára
utal vissza („Mint oldott kéve, széthull nemzetünk”):
„A rossz arató hozzá nem értése okán lepusztította az
országot, elherdálta a termést; gyökerestül tépte ki az
életet adó növényeket, s a gaz elburjánzott mindenütt.
S már nem volt mit kévébe kötnie, hiába készítette
a kévekötelet...” Vajon nem ugyanezt éljük meg
napjainkban is?! Gyerekként az ötvenes években költőnk
ezt élte át, tapasztalta saját bőrén; szüleivel együtt
megpróbálták tenni ez ellen, legalább a maguk portáján
(*Szénakaszálás*). Az *idő keresztjei* alatt roskadozva is
becsülettel végezték munkájukat; pedig „a bandagazda
búzatipratók / kiszaggattak gyökerestül minket. /.../
Hitünk, talapatunk verték le ők, / verettettek vertek és
hitverők: / a kéve alá kiterítettünk, / jövőt kötözök, s
elmetszettettünk”.

Az *Őszi ősz* hangsúlyozottan és a kifejezések
szintjén is nyíltan utal a társadalmi háttér „gyilkos”-
mivoltára. „Piros vadszőlőlevelek / besúgószégyen-
vörösek / hajtják a falra fülüket, // noha baljós már az
évszak, / rókaszag van és reform-szag / vérszag talán?
Vagy erőszak // bűzlik ismét új bűzével?” A táj, az ország

már-már halott, konkrétan és átvitt értelemben: „Piros vadszólólevek, / feltartott, vérező kezek, / mintha várnák a sortüzet, // a szemerkélő esőben / falhoz tapadva, merően, / hülnek óriási csöndben”. A vers '56 kapcsán született, de érvényét máig sem veszítette el. 1956 nyílt megünneplése, örökségének vállalása még ma is „veszélyes”; rendőrökönök zárják körbe a békés tüntetőket, svízagyúkkal, könnygázbombákkal fenyegetik a szimpatizánsokat. Úgy látszik, eme „elátkozott” tájon már sohasem lesz igazi, tartós tavasz...

Győri László alkotásmódja mindenkor a konkrét valóságra irányul, ugyanakkor annak minden szintjét áttételesen is értelmezi. Szó- és képhasználata egyértelműen utal a szöveg másodlagos jelentésére is; jelzőivel szinte megidézi a kor atmoszféráját (s nem az eseményeket „meséli” el). Kitűnő poétikai érzékenységgel sejteti: itt általános, „örök érvényű” problémákról van szó, amelyek egy-egy adott időszakban kiéleződnek, de valójában sohasem veszítik el teljesen érvényüket. Legfeljebb mérséklődnek. A költőre tehát ma is „hamleti” sors vár: töprenghet, de nem változtathat, még csak nem is befolyásolhat semmit. „Magyarországon nyugszik Dánia” – s Hamlet, éppúgy, mint bárhol a világon, hallgatásra / elhallgattatásra ítéltetett (*Hamlet koponyája*). Talán épp e „hamleti” alapállás az oka, hogy voltaképpen „kívülről” szemléli önmagát is s a világot is, csöppnyi iróniával. Nem hisz, soha nem is hitt a „világmegváltás” illúziójában; ugyanakkor mégsem keserű vagy kiábrándult a hangja. A valósághoz való viszonyát így határozza meg (a fentebb idézett Csontos János-interjúban): „Kívülről szemlélődni, ám annak a szemével, aki arra sóvárgott sokáig, hogy egyszer belül éljen. Nem adatott meg neki, de már megnyugodott benne. Viszont az életet szereti, még van benne humor, derű”. Ez a tiszta derű, a könnyed humor a későbbiekben még inkább jellemző lesz rá: a nehéz élethelyzetekben sem veszti el a benső egyensúlyát, s mintegy „földről” szemléli – visszatérintve – egész életét, a történelem nagy sorsfordulóit.

A nyolcvanas évek derekán – néhány viszonylag nyugodtabb esztendő után – Győri Lászlóra újra rászakadnak a munkahelykeresés és a családfenntartás gondjai. A közelgő gazdasági csőd elsodorja a *Sajtószolgálatot*, s ő átmenetileg munka nélkül marad. *Beatus ille* című versében (1989) így jellemzi helyzetét: „Boldog vagyok, mert annyit keresek, / amennyi sok is, olyan keveset. / Boldog vagyok, mert proletár vagyok / porban lépkedek, gyalog. /.../ Beatus ille, aki proletár. / S munkanélküli lettem nemsoká”. Végül kölcsönzőként sikerül elhelyezkednie az Egyetemi Könyvtárban, amit – oly sokévi könyvtárosi gyakorlat után! – némileg megalázkodónak érez: „Kedves barátom, íme, a szabadság: / úgy élek végre, ahogyan kiszabták / a sorsom. /.../ Kölcsönzők, és aki ott / fiatalon a pulton túl szorong, /.../

még nem tudja, honnan is sejtené, / hogy idejut egyszer a pult mögé / az álmaival” (*A pult mögött*, 1990). Az alkotó tevékenység tehát egy időre ismét háttérbe szorul; bár *Gyűjtőfogház* című, többkötetes kéziratgyűjteménye (feljegyzések, félig kész munkák sora) titkon egyre gyarapszik. Költőnk helyzete aztán lassan rendeződik: 1992-ben megkapja a József Attila-díjat; 1994-ben pedig az 1956-os *Intézet* könyvtárosa lesz. Munkáját szereti; munkatársai becsülik őt, s végre nyugodtan, kedve szerint dolgozhat. Fontos kiadványokat szerkeszt, többek között a *Piros a vér a pesti utcán* című '56-os antológiát (*Az 1956-os forradalom versei és gúnyiratai*, Magyar Napló K. – 2006). Így hát személyes élete végül is „révbe ért”.

Az új, nyugodtabb viszonyok közepette rendezgetni kezdi régebbi írásait; végre megjelenik válogatott kötete, több újabb verssel kiegészítve (*Bizonyos értelemben*; versek 1964-2001; József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya, 2002). Korábbi kötetei anyagát tematikusan átrendezi; felborítva, sőt figyelmen kívül hagyva az időrendet, alakítja ki a nagyobb egységeket, a régiak közé beszöve az újabb költeményeket. Ugyanakkor a tájékozódást megkönnyíti azzal, hogy feltünteti a versek keletkezési idejét; így kirajzolódik belőlük a személyes életút, melynek háttérében a szűkebb és tágabb környezet (a család – Orosháza – az ország) viszonyairól is képet kapunk. A kötet címet jelzi: ez a kép „bizonyos értelemben” igaz, azaz szerzője szemszögéből, az ő élményvilágából nézve. Mégsem pusztán szubjektíve hiteles, hiszen a hasonló helyzetű emberek százezrei éltek meg ugyanígy, ilyen módon az elmúlt félévszázad történéseit. A mottó is arra utal, hogy a költő tisztában van élményei „részleges”, szubjektív jellegével: „M. Vertog testhosszal / Kortársaitól elszakadt / Éppen e vonzalmak miatt // E töredékeket... / ... tele napsütéssel...” (idézi *Ezra Pound*-ot).

A kötet élén álló *Cél* című vers (2001) konkrét síkon egy expedíció útját írja le; áttételesen azonban egy „küldetéses” (nem pusztán egyéni!) út beteljesüléséről szól. Az indulás nehézkes volt: „Elindultak bizvást, jó széllel, de múltak a napok, / s mindenütt csupa úr, hosszú szélcsend /.../ nem bízott senki a küldetés eredményességében”. Az iránytű itt-ott elhajlik; fölöttük „felhőtörmelék úszik, kék lánggal a végén egy túskebokor-ág. /.../ Meteorok repülnek szemközt, / űrtölte van, amikor minden fényesebb”. S mikor már nem is remélik: feltűnik a Föld. „Tierra! Tierra!” – kiált fel a Pinta őrszeme – s most már mindenki nyugodt: „Az avarak nyelvcsoporthoz taino ága / azaz hogy mi / elérjük az expedíció célját”. Úgy hisszük, nem túlzás, ha konkretizáljuk e verset: itt a *Kilencek* expedíciójáról is szó van! – akik végül is, sok-sok hányattatás után révbe értek. Ugyanakkor ironikusan kezeli egész útjukat, célba érkezésüket; hiszen az expedícióval eltelt szinte az egész életük.

Az 1989-es fordulat ismét felerősíti a közéleti hangot Győri László lírájában. Ódai hangon köszönti a Köztársaság kikiáltását, de némi aggodalom vegyül szavaiba: vajon lehet-e jobbra várnunk? „Ma kilencszáználvankilenc október / huszonharmadika van, / ujjongó jel / a fákon: a Magyar Köztársaság / lombozza most a foszló őszi fát. /.../ Október van, fél-avar, fél-levél. / Ilyenkor tervez rendszerint a dér, / és arra ébredsz... / Tudod, hogy mire: / elér az év örök novembere” (*Respublika*, 1989). Majd amikor 1994-ben a nép „visszatapsolja” a régi rendet (a szocialisták alakíthatnak kormányt), maliciózan szemléli a történelem kerekének visszafordulását. Úgy látszik, mégsem tud/tünk élni a szabadsággal?! Felülről nézvést a XX. század történelme – írja – az egymást váltó zsarnokok vér-diktatúrája volt: Hitler és Sztálin határozta meg a világfolyamatokat. „Nekünk meg mi jutott / ó, ti két zsarnokok? / *Egy mondat* rólátok / s Rákosi. //...// Nagy népek nagy zsarnok, / kis népek kis zsarnok / egyebet mit akartok? /.../ Éljen a megbonthatatlan / örök-magyar barátság, / hogy rázhassuk a rácsát! // És aztán újra egy zsarnok?” (*História*, 1996). Sajnos, ma már tudjuk: nem is járt oly messze az igazságtól felismerése... A kialakult viszonyok, a mind több munkanélküli és hajléktalan látványa keserű grimaszt csalnak az ajkára: „Húsz centi hó esett. / Rendkívüli és meghatalmazott hó pelyhei / buzgólkodnak”; a hőmunkások százai várják – örömmel fogadják őket. S eközben „egy kinevezett hajléktalan / új állomáshelyére távozik. / A hullaházba. Vannak még sokan. / Álmodta: fűt. S hogy európaibb” (*Diplomácia*, 1996).

A személyes élet síkján a lírai alany sorsmeghatározó élményei: a szülőföld múltja és jelene, benne a közvetlen s a távolabbi család, a paraszti életforma, a munkafajták, a mikrokörnyezetbe is beszűrődő országos tragédiák. Akár verses elbeszélésként is felfoghatjuk a válogatott kötetet, mint jól megszerkesztett kompozíciót; oly bőséges, és szinte-szinte szociológiailag is hiteles információt kapunk belőle a századvégi (ezredvégi?) fél-tanyasi, kisvárosi életvitelről, sors-lehetőségekről. Az így feltámasztott élményeket aztán az író prózai keretbe is befogja: *A kései Éden* című regényében – némileg szociografikus átszínezéssel – újra feldolgozza őket (Noran K. 2005). Így a versek és a prózát egymást kiegészítő, egymásra ráfelelő, a múltat s jelent együtt-faggató, *összetartozó művekként* kezelhetjük: híradás egy ma már végképp letűnt világról, életformáról. A regény nem csupán a gyermekkort idézi meg, abba belefér Orosháza történelmi múltja s újabkori életmódja, a magyar falu (1945 után kisváros) minden nyomorúsága, az itt élők társadalmi kiszolgáltatottsága. Azért *kései Éden*, mert írója csak most, túl a hatvanadik évén ismerte fel és értette meg, miért volt *Éden* mégis a gyermekkora, amelyhez oly ambivalensen viszonyult sokáig. Már tisztában van vele: az ott s akkor kapott

élmények formálták elsődlegesen azzá, aki lett. Bizonyos értelemben tehát időszembesítésről van szó, némileg elégikus hangoltsággal; ugyanakkor a háttér, a gyökerek feltárása egyfajta tartást, büszkeséget kölcsönöz neki: ennyi és nem több, nem más, amit útravalóul kapott; ebből kellett megformálnia későbbi énjét.

A kései versekben s a regényben benne van egész jelenkori történelmünk: a magukra sokat adó, dolgozó, az életet még optimálisan szervezni tudó módosabb parasztcsaládok lassú sorvadása, tudatos tönkretétele. S mi lett ehelyett? Széthullott, gazdálkodni nem tudó (mert nincs miből, miért?), helyüket nem találó emberek sokasága, anyagilag reménytelen helyzetbe került tömeg.

Darvas József harmincas évekbeli szociográfiája (*Egy parasztcsalád története*) más szemszögből, más életszeletet vizsgálva ad képet az orosházi szegény rétegek életmódjáról, sokkal adatszerűbben. Győri László saját élményeit pergeti le előttünk, ezek hátterében a történelem idevágó részleteivel. Komoly kutatómunkát végez ő is: feltárja a település múltját, szociológiai szerkezetét, beleágyazva a családtörténeti mozzanatokat. A mű első fele már-már folyamatos elbeszélés, életképszerű részletekkel; a második fele inkább a paraszti élet-forma szociografikus hitelességű megörökítése. A műből megtudjuk, hogy a török időkben elnéptelenedett települést a XVIII. század derekán népesítették be újra: a dunántúli evangélikusok települtek le itt; egy bizonyos Stephanus Győri derítette fel számukra a „terepet”. Orosháza azóta is „az egyik legnagyobb evangélikus sziget Békés megye déli szegélyén”, nagy tanyavilággal (amelynek egy része már Hódmezővásárhelyhez, azaz Csongrád megyéhez tartozott). A Győri család aztán úgy benépesítette az akkor még kis települést, hogy végül egyik ága különvált, s megkülönböztetésül Győri Daninak nevezte magát; az író szülei házasságukkal újraegyesítették a két ágat (az apa: Győri Pál, az anya: Győri Dani Julianna). A költő büszkén szól kiterjedt rokonságáról versben is: „A városban mindenki rokonom. / Ki Győri, ugye, eleve rokon. /.../ Aki nem Győri, ezért vagy azért / csak Győri benne végül is a vér. / Minden utca és minden tanyasor, / azon kívül fű, fa és bokor / is ángyit, nénét, sógort rejteget (*Rokonok*). Az utcában, ahol laktak, gyolcsos tótok, vásározók békében éltek együtt a magyarokkal: „Pavuk, Pleskó, közbül egy Pálfai / egyetlen család elágazásai. / Vászonnal vásároztak, a nevük onnan eredhet: ősük, az ük, / a világ elé gyolcsot teregetett” (*A gyolcsos tótok*). Az idők folyamán többen áttértek katolikus hitre; „de egy dologban ugyanolyanok: szorgalmasak. / A parasztlak között, a mi utcánkban ők a polgári rend, // ami például már zongorát jelent, / s fiaik már nem tótok: mérnökök” (*A magyarok*).

A külső, tágabb környezet megjelenítése után a versek egy rejtettebb élettrajzi vonulat mentén

rendeződnek, s szinte pontosan ráfelelnek a regény-mozaikokra. A nagyszülők élete, példája egyre mélyebben foglalkoztatja a lírai alanyt. Első világháborús rokkant nagyapját már nem ismerhette, de emléke elevenen él köztük: „A kamrában, a gerenda alatt / még most is egy szuvas láb gyalogol. /.../ A fia minden fölöslegeset / kihajított, az időre vetett, / egyet sohasem: az apja lépteit”. Az unoka még most is hallja, őrizi e lépteket: „nem őt viszi már: engemet röpit” (*Léptek*). Mindkét nagyanyja korán megözvegyült; sorsukat elfogadván, egész életüket családjuknak szentelték. Az egyik „kicsi, szelíd, kövér”; a másik „nem özvegyi módon szikár”, szigorú és makacs, aki soha nem tudta szívből, igazán elfogadni a menyét (a költő anyját) - mégis mindketten egyaránt kedvesek unokájuk szemében (*Özvegyek*). Győri Pált a rokonság a család eszének tartotta; termény-kereskedő, hivatalnok múltja miatt tisztelték, mindnyájan hallgattak rá. Míg kulákká nem nyilvánították, jól, szinte bőségben éltek; az ötvenes években azonban mindenükből kiforgatták őket. Kiürült az istálló, de még a baromfiudvar is. „Apám földjei javát felajánlotta szívből az államnak” - emlékezik fia kesernyés iróniával; hiszen a végrehajtók leleményesen kifosztották őket. Hogy mégis talpon maradjon a család, az apának a Nógrád megyei bányába, Nagybátonyba kellett elmennie dolgozni több más, hozzá hasonló sorsú középparaszttal együtt. „Egy egész osztályellenséges kompánia építette a szocializmust a messze Alföldről, arra északon”. Éles eszével csakhamar itt is kitűnt: minősített sakkbajnok lett. *A sakkozó kulák* c. versében fia így állít neki emléket: „Mint a vízcsepp, előre vájta konokul magát”; a végén mégis feladta „élet-meccsét”: „Legyintett, és mindent feláldozott, / a ködben végül úgy ment el gyalog, / a bábuk közt messzire - itt a csel: / időt veszít és mégse veszik el”. Anyját, aki fiai segítségével otthon küszködött a megmaradt kis kerttel-földdel, míg férje odavolt, „kispolgár”-nak nevezték a faluban; de ő ezzel mit sem törődve, tette a dolgát. Talán soha nem is volt boldogfiatal; de ez ma már mindegy: „Osztályon kívüli most már, / életen túli rab” (*Ami leszögezhető*).

Győri László hitelesen jeleníti meg az ötvenes évek atmoszféráját - mind életregényében, mind költeményeiben. Aki nem adta meg magát, s nem volt hajlandó feltétel nélkül kiszolgálni az új „rendet”, az ellenségnek számított. „A rögtönítélő bíróság / törvény s jog szerint / ráítélte az akasztófát, / s föl is vonatta azt, akit. / Ítélet, halál: másfél óra / törvény s jog szerint”. Besúgók, magánszorgalmú árulók mindig akadtak, s olyanok is, akik „önként vállalták a hóhérságot”. „Pillanat? Óra? Az a másfél? / Nem idő! A bármikori / tüsténkedők! / A sívó hátszél / iszonyú rekorderei!” (*Statárium*).

Iskolás éveiről mégis mindennek ellenére jó emlékeket őriz az író. Szeretett tanulni, részt venni a közösségi életben; nem éreztették vele, hogy kulák az

apja. A vas- és fémgyújtó versenyből sem maradt ki; volt futballcsapatuk, sőt színjátszó-csoportjuk is - egy ízben színre vitték a *Pál utcai fiúkat*; ő Geréb szerepét kapta. A VIII. osztály végén azonban váratlanul arcul csapták: kitűnő tanuló létére az igazgatója nem javasolta felvételét a helybeli gimnáziumba. Így 1956 szeptemberében Hódmezővásárhelyen kezdte a tanévet hét másik - hasonló helyzetű - társával együtt. Kényszerű kollégistasága nem tartott sokáig: okt. 23.-án „felrobbant” a kisvárosi iskola is. A diákok részt vettek a tüntetésen, majd néhány nap múlva „szélnek eresztették” őket, ki-ki mehetett haza. Az író az eseményeket a gyerek szemével látatja - csupán néhány, neki akkor „érdekes” és feltűnő mozzanatot emel ki. Emlékezetébe legmélyebben a *Hannibál tanár úr* c. - Móra Ferenc regényéből készült, akkor nagyon híres és aktuális! - film okt. 26-ai vetítése vésődött be: a nézőtérén egyszer csak kigyúlt a villany, felhangzott a jelszó: „Aki magyar, velünk tart!” Ő természetesen azonnal indult. A városka főterén, a Kossuth-szobornál valaki elszavalta a *Nemzeti dal*t, aztán a pártszékházhoz, majd a bíróságra vonult a tömeg. Semmi rendkívüli nem történt, hiszen rabokat nem találtak az épületben. Versben némi iróniával örökíti meg ezt a kis epizódot: „Este tíz óra / már, de tart még az esti svung. / Átmásznak a kerítésen / politikai foglyokat szabadítani, / tudniillik, / a szabadsághoz jó a rab. // És aztán a tizennégy éves / elsős gimnazista fiú / hazamegy. Mert már nincs értelme. / Ezután soha semmi új.” (*A film*). Némi családottsággal, de beletörődik a változtathatatlanba: az élet megy tovább... A „forradalom” ugyan eltartott még néhány napig Orosházán is, de aztán minden a régi kerékvágásba zökkent. „Nem születtem forradalmárnak” - jegyzi meg maliciózan a költő.

Februárban viszont már az orosházi gimnáziumban folytathatta a tanévet. Nála hat évvel idősebb bátyja azonban egyik barátjával együtt elmenekült megaláztatásai színteréről. Sokáig várták otthon, hogy a megbeszélte jellegére („Két fatojás”) üzenjen a *Szabad Európa Rádió*ban, de nem jelentkeztek. „Aztán egy hír. Aztán egy üzenet. / Aztán egy levél. Aztán egy csomag. / Aztán a rossz, a legrosszabb tudat: / tudunk egymásról, s hiába tudunk - / a két hatalom egyformán hazug” (*A „Két fatojás”*).

Győri László mind versben, mind prózájában megörökíti költővé érlelődésének mozzanatait. Tizennégy éves korában, már gimnazistaként írta első „klapanciáját”, amire nagyon büszke volt. „Hol volt, hol nem volt, az Üveghegyen / is túl, egyszer csak hipp-hopp, hirtelen, / írtam egy verset. //...// Tetszett. Néha szerfölött, / néha éppen hogy; mégsem az igazi, / miért csikorog, miért rossz mondani / is - tűnődtem /.../ de azért hetekig / olvastam, mondtam, akár egy igazit. / Hol volt, hol nem volt, az Üveghegyen / is túl, a vers elindult ellenem.” (*Üveghegy*). Az újabbakat aztán egy füzetbe írogatta: „Akartam látni, hogyan nődögél / a

versek száma. Kék füzeteim / megvannak ma is. /.../ Hol tartunk? Csak ötvenhét elején. / Az iskolában elfogyott a szén, / és írok, írok, írok, kelteztek, / nem a tökély a leglényegesebb" (*Irkák*).

A szünidőket továbbra is paraszti munkákkal töltötte; sokat segített szüleinek. Bár akkoriban nem kifejezetten szerette ezt az életformát, emlékeiben megszépül-megfényesedik a közös tevékenység. „Nyári parasztyerek”-nek tartotta magát, hiszen iskolaidőben a fő tevékenysége a tanulás volt: már ekkor tudatosan készült az értelmiségi pályára; ki akart szakadni abból a közegből, amelyben felnőtt, mert mindennél jobban vonzotta a szellem világa (görög és latin auctorokat vágyott olvasni, holott a nyelveket nem is ismerte).

Prózájában szeretettel idézi meg ennyi év távlatából ezeket a munkás nyarakat (*A nyakatekert kéveköttél, A mi ünnepeink, Eszközeink, A kulcs c. fejezetek*). A közös munkában (kukoricakapálás, gazirtás, aratás, marokszedés, kéveköttés stb.) mélyen összeforrt szüleivel. „Isten neve keretezte az aratást” – az ő segítségét kérték kora reggel, neki adtak hálát a nap végén. „Munka fonta be az egész életet”. Ismerte és tudta használni is a sokféle szerszámot, amelyekre ma már alig-alig emlékszik valaki az ifjabbak közül (a szecskavágó, répareszelő, eke, gereblye, borona, fúró, köszőrű, kukoricamorzsoló stb. mellett a ritkaságok: gépi rosta, triőr - konkolyozó, magtisztító szerkezet stb. stb.). Minden ház fontos tartozéka volt a zsiros és mézes bödön, a szilvalekváros csupor, a káposztás hordó, amelyben savanyították s télire tárolták a finom töltött káposztához valót. Ennek az emberre szabott s önmagát ellátni képes világnak ma már nyoma sincs – jegyzi meg szomorkásan az író, aki nem pusztán az életformát és kellékeit örökíti meg leírásában, hanem – a szociográfiai hitelességen messze túlhaladva –, a tradicionális családok megtartó erejéről, az összetartozás melegségéről is tanúskodik. Félévszázad távlatából úgy látja: szép volt az az idő, „amikor még a legfőbb közös játék a munka volt” – „otthon, az udvaron, a kertben s kinn a földeken”. A család együtt volt a hétköznapiakban s az ünnepeken. Karácsonykor még a legmélyebb szegénység idején is – mikor a végrehajtókkal, adóterhekkal küszködtek – fénye volt az ünnepnek, s az ajándékozás se maradt el. Éjfél misére mentek, holdfényben, csikorgó hidegben, a szánkokcsiszolta, havas úton, boldogan.

Az író e gyerekkori Édennek, neveltetésének tudja be, hogy lélekben sosem szakadt el teljesen a paraszti életformától; kis kertjében, amit már pesti lakosként vásárolt, még mindig fel-felidézi a közös munka emlékét. Felnőttként azonban mégis tudatosult benne, hogy a kétféle életmódban számtalan feloldhatatlan ellentmondás rejlik: „a paraszt nem tudja, amit a nem-paraszt tud, és fordítva”. Nyilván ez a népi-urbánus ellentét alapja, s ezért tűnik mindmáig áthidalhatatlannak a magyar társadalmat megosztó kétféle szemlélet; ezen

bizonyára nem is lehet változtatni. Ő maga szintetizálni szerette volna önmagában a kettős életforma minden értékét, sallangjai nélkül. Nem állt be soha, most sem áll be egyik „táborba” sem, mert úgy véli: nem ezen törésvonal mentén hasad ketté az irodalom, hanem az érték / értéktelenség dimenziójában. Versben is megfogalmazza ezt a lelke legmélyén rejlő, kínzó kettősséget: „Én nem az vagyok, akinek születtem, / S akinek születtem, attól messze estem. / Az az enyém csak, amit megszereztem”. S a konklúzió: „Nem kell költőnek lenni mindenáron / És lehetőleg nem kell minden álom” (*Stichomythia*). Hiszen az Élet, a Jövő, a lét értelmének megtalálása jóval fontosabb a leírt szavaknál, amelyek kis idő elteltével talán üresen csengenek... Ezért ma már úgy érzi: „Az irodalom olyan gyalázatosan kis töredék, hogy szót sem érdemel. Lassan-lassan én is kihátrálok belőle, felhúrom a hátam mögött a riglit, nézem-nézem, bővítlöm, hogy nekem ne ugorjon, belém ne harapjon még egyszer, utoljára, s óvatosan kilépek az ajtón”. Az élet egyetlen múlt pillanat az Örökkévalóságban; s ahogy az ezredvégen felbukkanó üstökös, úgy tűnünk mi is mindannyian tova az Időben: „Megélni, hogy egy ilyen üstökös / egy kis glancot nekünk is kölcsönöz, / egy kis öröklét-pillanatot ad: / itt jártunk, itt, akár a csóva-hab. / Akár a fény.” (*A feleség elmarasztalja az új évezred estéjén a férjet*).

Győri László – talán ok nélkül – elégedetlen eddigi költői teljesítményével. Maga is úgy látja, némely kritikusához hasonlóan: talán rosszul ismerte fel tehetsége természetét, s kezdettől inkább prózát kellett volna írnia, hiszen nem „par excellence” lírai alkat. Úgy hisszük: még van esélye-ideje a műfajváltásra, s talán érdemes is; hiszen a magával hozott tudás, az élettapasztalatok továbbadása nagyon fontos /lenne/. Az a szellemi-lelki háttér, amelyből érkezett, arra kötelezi, hogy ne rejtse „véka alá” kincseit! Az eltűnőben lévő, régi értelemben vett paraszti világ nehéz, mégis örömmel és szeretettel teli, bensőséges, természet közeli életmódjának s a belőle kinövő, az urbánus életformát tudatosan választó értelmiség speciális problémáinak hiteles megörökítése erre a generációra vár/na/, mert az utánuk jövők már semmit sem láttak-tapasztaltak belőle.

Az író úgy érzi (s ezért zárja bizakodóan könyvét): „Ha eddig nem békültem volna ki azzal, aki vagyok, meg azzal, aki voltam, akkor ezek a csendéletek, amelyek szinte észrevétlenül átfestették, valorizálták gyermekkormányomat, /.../ ezek a nature morte-ok, ezek a mozdulatlan képek végképp kibékítettek mindennel: azzal, aki voltam, de azzal is, aki lehetek még...”